

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Znanje kao univerzalna vrijednost - etički i moralni aspekti

Hafizovic, Resid; urednik

2024-10-29

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/797>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

SIROMAŠTVO I PREHRANA S ASPEKTA MORALA I PROIZVODNIH POTENCIJALA SUVREMENOG DRUŠTVA

Midhat Jašić*

Dobara je dovoljno za svačije potrebe, ali ne i za svačiju pohlepu.

Mahatma Gandhi

Sažetak: Siromaštvo je povezano s nedostatkom hrane, što utječe na pothranjenost siromašne populacije. Pothranjenost i siromaštvo međusobno se jačaju, a etička pitanja uključuju globalna donošenja odluka o potrebama osiguranja pravednije raspodjele dobara, te time i esencijalnih hranjivih sastojaka za sve ljude na planeti Zemlji.

Cilj ovog rada je prikazati korelaciju između siromaštva i prehrane s aspekta morala i proizvodnih potencijala suvremenog društva.

Siromaštvo može imati značajan utjecaj na etiku i moral ljudi. Za razliku od bogatijeg društva, siromašni u svakodnevnim prioritetima daju akcenat preživljavanju, koje se često postavlja nad etičkim vrijednostima. Posljedice siromaštva su raznovrsne, a nedostaci hrane i esencijalnih nutrijenata mogu dovesti do raznih zdravstvenih problema. S aspekta etike posljedice izbora i raspodjele hrane imaju ogroman utjecaj na: zdravlje i kvalitetu života ljudi, izrabljivačku proizvodnu praksu, nehumano postupanje sa životinjama i posebno na okoliš. Siromaštvo često narušava moralne vrijednosti ljudi, jer im nerijetko očaj daje poticaj da budu nemoralni, pa je to posebno značajno etičko pitanje, za koje je uvijek potrebno identificirati konkretna racionalna rješenja.

S aspekta društvene sredine gdje siromaštvo nastaje i njegove veličine, postoji definirano apsolutno i relativno siromaštvo. Apsolutno siromaštvo ili neimaština odnosi se na nedostatak osnovnih ljudskih potreba, što obično uključuje: hranu, vodu, sanitarije, odjeću, stanovanje, zdravstvenu skrb i obrazovanje. Relativno siromaštvo je kontekstualno definirano kao ekonomska nejednakost u mjestu ili društvu u kojem ljudi žive i često je prisutno u razvijenim društvima. Kod obje kategorije siromaštva postoji izražen nedostatak svakodnevnog unosa esencijalnih nutrijenata.

Uzroci siromaštva i gladi nisu nedostaci prirodnih resursa ili previše ljudi na planeti Zemlji. Rezultati procjena pokazuju da su prirodni resursi mnogo veći nego potrebe za hranom. Trećina svijeta raspolaže znatnim viškom hrane i uživa u prekomjernom trošenju novaca na manje bitne i stvari kao što je moda, a druge dvije trećine ima manjak hranjivih tvari pa su kod njih često prisutne bolesti, a posebno malnutricija i pothranjenost.

Potrebno je snažnije otvoriti filozofsko-socijalne i ekonomske perspektive etičkog tretmana siromaštva i njegovog utjecaja na prehranu i zdravlje stanovništva. To podrazumijeva

* Prof. dr., Univerzitet u Tuzli, Tehnološki fakultet Tuzla; jasic_midhat@yahoo.com

institucionalna rješenja i moralnu obavezu da se svima osigura dostupnost zdrave hrane i savremene dijetetske prakse, dostupnost održivog zaposlenja i zdravog okruženja.

Ključne riječi: siromaštvo, prehrana, pothranjenost, etika, moral

Uvod

Siromaštvo, nesigurnost hrane i loša prehrana nose ozbiljne posljedice po zdravlje i dobrobit djece, odraslih i starijih osoba, uključujući veći rizik od hroničnih bolesti i lošeg mentalnog zdravlja. Iznad posljedica za pojedince i porodice, ove posljedice također imaju skupe implikacije po ekonomiju i zdravstveni sistem.

Nedostatak dovoljnih količina raznolike hrane uzrokuje pothranjenost, koja je povezana sa nekim oblikom siromaštva. U tom pogledu nameću se etička pitanja koja uključuju globalna donošenja odluka o potrebama osiguranja pravednije raspodjele dobara, te time i esencijalnih hranjivih sastojaka za sve ljude na planeti Zemlji. Siromaštvo i zdravlje na jednoj i etika i moral, na drugoj strani međusobno su isprepleteni sa značajnim izazovima za živote ljudi.

Siromaštvo je stanje ekstremnog nedostatka osnovnih potrepa, kao što su hrana, stan, obuća, odjeća i druge. Etika se odnosi na načela i vrijednosti ljudskog ponašanja i donošenje odluka koje vode ka socijalnoj pravdi, dok se moral odnosi na načela i vrijednosti koji razlikuju dobro od zla. S aspekta društvene sredine gdje siromaštvo nastaje i njegove veličine, postoji definirano apsolutno i relativno siromaštvo. Apsolutno siromaštvo ili neimaština odnosi se na nedostatak osnovnih ljudskih potreba, što obično uključuje: hranu, vodu, sanitarije, odjeću, stan, zdravstvenu skrb i obrazovanje. Relativno siromaštvo je kontekstualno definirano kao ekonomska nejednakost u mjestu ili društvu u kojem ljudi žive i često je prisutno u razvijenim društvima. Kod obje kategorije siromaštva postoji izražen nedostatak svakodnevnog unosa esencijalnih nutrijenata. Prema podacima Svjetske banke, više od 700 miliona ljudi živi u ekstremnom siromaštvu, preživljavajući s manje od 1,90 dolara dnevno (Ndeke, 2023).

Od kvantitativno-finansijskih definicija siromaštva jedna od najrelevantnijih je *pragmatična definicija siromaštva* izražena u paritetu kupovne moći, koju definiše Svjetska banka, a koja je redefinisana 2022. godine. Nova granica ekstremnog siromaštva podrazumijeva 2,15 USD po osobi dnevno, u odnosu na dotadašnju, definisanu prije pandemije, od 1,90 USD. Preciznije određenje ekonomsko-socijalnog stanja pojedinaca je *Multidimenzionalni indeks siromaštva*, koji su definirali Univerzitet u Oksfordu i UNDP, a koji

promatraju siromaštvo ne samo temeljeno na prihodima nego kroz dimenzije deprivacije u obrazovanju, stambenom pitanju i zdravstvenom osiguranju. Otuda je po ovom indeksu broj siromašnih u svijetu daleko veći od populacije koja živi s manje od 2,15 USD na dan.

Uzroci siromaštva i gladi nisu nedostaci prirodnih resursa ili previše ljudi na planeti Zemlji. Rezultati procjena pokazuju da su prirodni resursi mnogo veći nego potrebe za hranom. Trećina svijeta raspolaže znatnim viškom hrane i uživa u prekomjernom trošenju novaca na manje bitne i stvari kao što je moda, a druge dvije trećine ima manjak hranjivih tvari pa su kod njih često prisutne bolesti, a posebno malnutricija i pothranjenost. Potrebno je snažnije otvoriti filozofsko-socijalne i ekonomske perspektive etičkog tretmana siromaštva i njegovog utjecaja na prehranu i zdravlje stanovništva. To podrazumijeva institucionalna rješenja i moralnu obavezu da se svima osigura dostupnost zdrave hrane i savremene dijetetske prakse, dostupnost održivog zaposlenja i zdravog okruženja.

Siromašni su nedovoljno obrazovani, umiru od bolesti koje se lako mogu spriječiti i pate od nedostatka hrane i čiste vode. Njihova nevolja predstavlja stalnu moralnu krizu čovječanstva – vrlo vjerojatno najveću u naše vrijeme. Šokantna je činjenica da toliko mnogo teorija nije uspjelo staviti fokus globalnog siromaštva na središnje mjesto u svojim prikazima etike (Ord', 2014). Tehnologije u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, preradi i konzerviranju hrane postigle su zavidan nivo tako da na Zemlji ima dovoljno hrane za sve, samo nije dobro raspoređena. Procjene su čak da svake godine oko 30% hrane ostaje neiskorišteno. S druge strane glad danas predstavlja jedan od vodećih svjetskih problema. Postoje razne strategije za iskorjenjivanje gladi, ali izgledi za takvo nešto su još uvijek vrlo mali. Siromaštvo i nedostatak hrane uglavnom je izraženo u zemljama u razvoju ili siromašnim zemljama. Ali te zemlje nisu siromašne, nego veći dio svojih proizvoda, a često i hrane, izvoze na tržište drugih moćnijih zemalja, po niskim cijenama, tako da ostaju "praznih ruku". Nedostatak hrane dovodi do bolesti i raznih društvenih poremećaja kao što su nezaposlenost i siromaštvo, a to čini začarani krug.

S nedostatkom dovoljnih količina hrane oko 400 miliona živi u Aziji, 300 u Africi i oko 60 u Latinskoj Americi (FAO, 2021).

Zdrava prehrana je nedostižna za 3 milijarde ljudi. Visoki troškovi zdrave prehrane u kombinaciji s trajno visokim razinama nejednakosti u prihodima učinili su zdravu prehranu nedostupnom za oko 3 milijarde ljudi, osobito siromašnih, u svim regijama svijeta. Prelazak na zdravu prehranu koja uključuje razmatranja održivosti može doprinijeti smanjenju zdravstvenih troškova i

troškova klimatskih promjena do 2030. godine, jer su skriveni troškovi ove prehrane niži u usporedbi s onim trenutnih obrazaca potrošnje (FAO, 2021).

Cilj rada je prikazati korelaciju između siromaštva i prehrane s aspekta morala i proizvodnih potencijala suvremenog društva.

Siromaštvo, etika i moral

Siromaštvo je globalni izazov; primjećuje se u svim dijelovima svijeta, uključujući i razvijene ekonomije (WBG, 2012). Može imati značajan utjecaj na etiku i moral ljudi. Za razliku od bogatijih slojeva društva, siromašni u svakodnevnim prioritetima daju akcenat preživljavanju, koje se često postavlja nad etičkim vrijednostima. Isto tako, i druge posljedice siromaštva su raznovrsne, a nedostaci hrane i esencijalnih nutrijenata mogu dovesti do raznih zdravstvenih problema. S aspekta etike posljedice izbora i raspodjele hrane imaju ogroman utjecaj na zdravlje i kvalitetu života ljudi, izrabljivačku proizvodnu praksu, nehumano postupanje sa životinjama i posebno značajan utjecaj na okoliš.

Etika kao znanstvena disciplina istražuje prirodu morala i načela koja upravljaju moralnom procjenom ponašanja, karakternih osobina i institucija. Karakteristično se ispoljava i u problematici gladi i siromaštva u društvu. Ispituje koje obaveze ljudi imaju, koje je ponašanje ispravno, a koje pogrešno i kako voditi dobar život. (Norman, 2005) Moralna procjena ponašanja, karakternih osobina ljudi i institucija kad je u pitanju proizvodnja i distribucija hrane ogroman je izazov koji čovječanstvo treba konstruktivno rješavati u narednom periodu.

Siromaštvo često narušava moralne vrijednosti ljudi, jer im nerijetko očaj daje poticaj da budu nemoralni, pa je to posebno značajno etičko pitanje, za koje je uvijek potrebno identificirati konkretna racionalna rješenja. Čovjek mora prosuditi štetan utjecaj siromaštva na pojedince i pokazati da moralna odvratnost ovih učinaka na ljudska bića obavezuje da siromaštvo bude visoko na dnevnom redu svih ljudi (Lötter, 2007).

Potrebno je snažnije otvoriti filozofsko-socijalne i ekonomske perspektive etičkog tretmana siromaštva, koje siromaštvo povezuju s jedne strane sa nejednakošću i nepravdom, a s druge sa nesposobnošću pojedinaca za uključivanje u tržišno privređivanje. To podrazumijeva institucionalna rješenja i moralnu obavezu da se svima osigura dostupnost zdrave hrane i suvremene dijetetske prakse, dostupnost održivog zaposlenja i zdravog okruženja.

Smanjenje siromaštva glavni je cilj i pitanje za mnoge međunarodne organizacije kao što su Ujedinjeni narodi i Svjetska banka (FAO, 2021).

Siromaštvo s aspekta morala i potencijala proizvodnje hrane suvremenog društva

Proizvodni potencijali hrane u svijetu su vrlo raznoliki zbog utjecaja stupnja razvijenosti i faktora prirodnog naslijeđa (Buringh, 1977). Danas su najveći proizvođači hrane prema poljoprivrednoj vrijednosti Kina, Indija, SAD i Brazil. Kina je najveći svjetski proizvođač žitarica, ali je ipak posljednjih desetljeća sve više ovisna o uvozu hrane.

Poljoprivredna proizvodnja je još uvijek često i glavni izvor prihoda za mnoge nerazvijene i zemlje u razvoju. Povećanje poljoprivredne proizvodnje ključno je za smanjenje siromaštva i zaustavljanje gladi. Poljoprivredna proizvodnja dramatično se promijenila posljednjih desetljeća. Proizvodnja i prerada hrane se povećala kao rezultat povećanja njene tražnje zbog porasta stanovništva na zemlji, što je rezultiralo povećanjem obradivih površina uz primjenu agrotehničkih mjera za brzi porast prinosa.

Veliki dijelovi svijeta koji su nekada bili prekriveni šumama i divljim područjima sada se koriste za poljoprivredu, što je uzrokovalo smanjenje bioraznolikosti.

Raznolikost prehrane također se povećala u mnogim zemljama diljem svijeta, što je rezultiralo povećanjem potrošnje mlijeka, mesa, žitarica, voća, povrća, začina i drugih vrsta hrane.

Poljoprivredna proizvodnja također je postala mnogo internacionalnija. Ipak, pothranjenost i nedostatak nutrijenata u prehrani je u porastu. Procjenjuje se da je 22,0% djece u 2020. godini bilo pogođeno zaostajanjem u rastu, 6,7% patilo je od iscrpljenosti, a 5,7% imalo je prekomjernu tjelesnu masu. Procjenjuje se da je 29,9% žena u dobi od 15 do 49 godina u 2019. godini diljem svijeta bilo pogođeno anemijom, a pretilost odraslih naglo raste u svim regijama. Trenutna stopa globalnog napretka prema ciljevima za ove pokazatelje prehrane je nedovoljna, ili je čak u zastoju, ili se pogoršava. Pokretači nepoželjnih trendova su sve veća učestalost i intenzitet sukoba, klimatska varijabilnost i ekstremi, gospodarsko usporavanje i padovi te visoke razine nejednakosti (FAO, 2020).

Kada se transformiraju s većom otpornošću na glavne pokretače, uključujući sukobe, klimatsku varijabilnost i ekstremla te gospodarska usporavanja i

padove, prehrambeni sistemi mogu pružiti pristupačnu zdravu prehranu koja je održiva i uključiva te postati moćna pokretačka snaga prema okončanju gladi, nesigurnosti hrane i pothranjenosti u svim svojim oblicima, za sve (FAO, 2021).

Postoji više vrsta siromaštva, kao što su: apsolutno, relativno, urbano, ruralno i ostale vrste. Sve su u direktnoj korelaciji sa količinama i vrstama hrane koju siromašni konzumiraju. S aspekta društvene sredine gdje siromaštvo nastaje i njegove veličine, postoji definirano apsolutno i relativno siromaštvo.

Apsolutno ili ekstremno siromaštvo odnosi se na stanje koje karakterizira ozbiljno uskraćivanje osnovnih ljudskih potreba, uključujući hranu, sigurnu vodu za piće, sanitarne objekte, zdravlje, sklonište, obrazovanje i informacije. Ovisi ne samo o prihodu već i o pristupu uslugama. Prihod ispod granice siromaštva, koja se definira kao prihod potreban za kupnju osnovnih životnih potreba, također se naziva primarnim siromaštvom (Sachs, 2005).

Granica siromaštva “dolar na dan” prvi put je uvedena 1990. godine kao mjera za postizanje takvog životnog standarda. Za države koje ne koriste američki dolar kao valutu, “dolar na dan” ne znači živjeti jedan dan na ekvivalentnom iznosu lokalne valute kako je određeno tečajem. Umjesto toga, određena je stopom pariteta kupovne moći, koja bi gledala koliko je lokalne valute potrebno za kupnju istih stvari koje bi se jednim dolarom mogle kupiti u Sjedinjenim Američkim Državama. Obično bi to značilo da imamo manje lokalne valute nego da se koristi tečaj.

Svjetska banka definirala je apsolutno siromaštvo s oko 1 do 2 dolara dnevno po osobi, a umjereno siromaštvo se smatra s manje od 2 ili 5 USD dnevno. Slično tome, “ultrasiromaštvo” je International Food Policy Research Institute 2007. godine definirao kao život s manje od 54 centa dnevno, što je granica siromaštva koju je postavila Svjetska banka (World Bank). Ipak, svaka nacija ima svoj vlastiti prag za apsolutnu granicu siromaštva. U Sjedinjenim Američkim Državama, apsolutna granica siromaštva iznosila je 15,15 USD po danu 2010, dok je u Indiji iznosila 1,0 USD po danu, a u Kini je apsolutna granica siromaštva iznosila 0,55 američkih dolara po danu (IRP, 2020). Ove različite linije siromaštva čine usporedbu podataka između službenih izvještaja svake zemlje kvalitativno teškom.

Relativno siromaštvo promatra siromaštvo kao društveno definirano i ovisno o društvenom kontekstu. Bogatije su nacije imale niže razine apsolutnog siromaštva (Davis, 2008), a relativno siromaštvo se smatra “najkorisnijom mjerom za utvrđivanje stopa siromaštva u bogatim razvijenim nacijama”

(Marx, van den Bosch, 2008) te je najistaknutiji i najcitiraniji pokazatelj socijalne uključenosti.

Obično se relativno siromaštvo mjeri kao postotak stanovništva s dohotkom manjim od nekog fiksnog udjela medijana dohotka. Ovo je izračun postotka ljudi čiji je prihod domaćinstva ispod granice siromaštva. Glavna granica siromaštva koja se koristi u Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i Evropskoj uniji (EU) temelji se na “ekonomskoj udaljenosti”, razini dohotka postavljenoj na 60% srednjeg dohotka domaćinstva (SESRIC 2015). Savezna vlada Sjedinjenih Američkih Država obično regulira ovu liniju kao trostruku cijenu odgovarajućeg obroka. Siromaštvo se u Sjedinjenim Američkim Državama mjeri usporedbom dohotka osobe ili obitelji s postavljenim pragom siromaštva ili minimalnim iznosom dohotka potrebnog za pokrivanje osnovnih potreba. Ljudi čiji prihodi padaju ispod tog praga smatraju se siromašnima.

Kao posljedica siromaštva i nedostatka hrane često je prisutna malnutricija koja nastaje kod nedovoljnog unosa nutrijenata, što rezultira zdravstvenim problemima. Postoji pitanje mogućnosti zdrave prehrane siromašnih u uvjetima relativnog siromaštva gdje su veće šanse snabdijevanja potrebnim količinama zdravstveno ispravne, nutritivno vrijedne, lokalno proizvedene i sezonske hrane.

Ključna etička pitanja u proizvodnji i konzumiranju hrane uključuju donošenje odluka i definiranje količina, vrsta, kvalitete i vrijednosti hrane. Prednosti se daju lokalno proizvedenim i sezonskim namirnicama.

Povećanja cijena posljednjih godina nameću težak teret siromašnijim ljudima širom svijeta i prijete da izazovu društvene nemire. Čak i u zemljama sa srednjim dohotkom, u koje spadaju zemlje jugoistočne Evrope, otvoren je problem ljudi srednje klase čiji bi se opterećenje prihoda moglo popeti na 50 ili 60% troškova za hranu, a kod siromašnih čak i na 90% i preko toga. Otuda ključna etička pitanja treba usmjeriti prema nekoliko tematskih blokova: (1) državnoj intervenciji za smanjenje utjecaja šokova cijene hrane, (2) etici proizvodnje i konzumiranja hrane, što uključuju definiranje vrijednosti hrane koja utječu na ishode prehrane, (3) etičkim kompromisima između održivosti životne sredine i osiguravanja individualnih prehrambenih potreba te (4) iskazivanju prednosti lokalno proizvedenih i sezonskih namirnica.

Siromaštvo kao društvena determinanta zdravlja

Društvene determinante zdravlja uključuju socijalne, ekonomske, fizičke ili druge uslove u kojima ljudi žive, uče, rade i igraju se, koji utječu na njihovo zdravlje. Siromaštvo i nesigurnost hrane su društvene determinante

zdravlja i povezane su sa nekim od najozbiljnijih i najskupljih zdravstvenih problema u zemlji (Hartline-Grafton, 2017).

Nezadovoljene društvene potrebe, faktori životne sredine i ograničeni finansijski izvori doprinose lošijim zdravstvenim ishodima za osobe sa nižim primanjima (Phelan, Link, Tehranifar, 2010). U tom je kontekstu siromaštvo povezano s većom prevalencom mnogih zdravstvenih stanja, uključujući povećan rizik od hroničnih bolesti, ozljeda, uskraćenog razvoja dojenčadi, stresa, anksioznosti, depresije, veće smrtnosti i kraćeg životnog vijeka (Mode, Evans, Zonderman, 2016).

U ukupnoj populaciji posebno osjetljiva na siromaštvo su djeca. Siromaštvo djece je povezano s kašnjenjem u razvoju, toksičnim stresom, hroničnim bolestima i nutritivnim deficitima (Evans, Kim, 2013; Council on Community Pediatrics et al., 2016). Pojedinci koji doživljavaju siromaštvo u djetinjstvu imaju veću vjerovatnoću da će doživjeti siromaštvo u odrasloj dobi, što doprinosi generacijskim ciklusima siromaštva (Wagmiller, Adelman, 2009), a također su izloženi većem riziku od štetnih učinaka na zdravlje zbog gojaznosti, pušenja, upotrebe supstanci i hroničnog stresa (Khullar, Chokshi, 2018).

Konačno, starije odrasle osobe sa nižim primanjima doživljavaju veće stope invaliditeta i smrtnosti (Brucker et al., 2015).

Pregled kompletnih istraživanja o štetnostima utjecaja siromaštva, nesigurnosti hrane i loše ishrane na zdravlje i dobrobit djece i odraslih daje tzv. *bijela knjiga*, *The Impact of Poverty, Food Insecurity, and Poor Nutrition on Health and Well-Being* od Food Research & Action Center (FRAC), objedinjujući mnoštvo studija u vidu sljedeće tabele.

Tabela 1. Hronične bolesti, zdravstvena stanja i zdravstvena ponašanja povezana s nesigurnošću hrane

Djeca	Odrasli	Stariji odrasli
Astma	Artritis	Astma
Bihevioralni i socijalno-emocionalni problemi (npr. hiperaktivnost)	Astma	Kongestivno zatajenje srca
Urođene mane	Rak	Depresija
Rizik za razvoj	Hronična bolest bubrega (posebno među onima sa dijabetesom ili hipertenzijom)	Dijabetes
Anemija zbog nedostatka željeza	Hronična opstruktivna plućna bolest	Bolest desni
Manje fizičke aktivnosti	Pušenje cigareta	Historija srčanog udara

Djeca	Odrasli	Stariji odrasli
Mala porođajna težina	Koronarna bolest srca	Hipertenzija
Niža gustina kostiju (kod dječaka)	Depresija (uključujući depresiju majke)	Ograničenja u aktivnostima svakodnevnog života
Niže zdravstveno stanje	Dijabetes	Niže kognitivne funkcije
Niži kvalitet života vezan za zdravlje	Funkcionalna ograničenja	Niži unos kalorija i ključnih nutrijenata (npr. proteini, željezo, kalcij, vitamini A i C)
Niže fizičko funkcionisanje	Hepatitis	Gojaznost (prvenstveno među ženama)
Problemi sa mentalnim zdravljem (npr. depresija, anksioznost, ideje o samoubistvu)	Viši nivoi C-reaktivnog proteina (marker upala)	Osteoporoza
Češće prehlade i bolovi u stomaku	Hiperlipidemija i dislipidemija	Periferna arterijska bolest
Neliječeni zubni karijes	Manje fizičke aktivnosti	-

Izvor: Hartline-Grafton, 2017.

Napomena: Studije koje ispituju nesigurnost hrane među odraslima imaju značajne varijacije u dobi onih koji su uključeni u studiju. Mnoge studije se fokusiraju na odrasle mlade od 65 godina, dok ostali uključuju sve odrasle osobe starije od 18 ili 20 godina.

Zaključci

Loše socijalne i ekonomske prilike utječu na zdravlje ljudi tokom cijelog života. Siromašniji ljudi obično imaju barem dvostruko veći rizik od teške bolesti i prerane smrti u odnosu na imućnije. Što duže ljudi žive u stresnim ekonomskim i društvenim uslovima, to je veće njihovo fiziološko trošenje i manja vjerovatnoća da će uživati u zdravoj starosti. Oni koji su pogođeni siromaštvom ili nesigurnošću ishrane vjerovatno doživljavaju i dodatne poteškoće vezane za resurse (npr. nestabilnost stanovanja, energetska nesigurnost) koja, zauzvrat, može doprinijeti lošoj prehrani, zdravlju i bolesti.

Otuda je potrebno snažnije otvoriti filozofsko-socijalne i ekonomske perspektive etičkog tretmana siromaštva i njegovog utjecaja na prehranu i zdravlje stanovništva. To podrazumijeva institucionalna rješenja i moralnu obavezu da se svima osigura dostupnost zdrave hrane i suvremene dijetetske prakse, dostupnost održivog zaposlenja i zdravog okruženja.

Siromaštvo može imati značajan utjecaj na etiku i moral ljudi. Od davanja prioriteta preživljavanju nad etičkim vrijednostima do nedostatka mogućnosti

i resursa, socijalne nepovoljnosti i diskriminacije do ograničenih društvenih mreža i sistema podrške, učinci siromaštva su široko rasprostranjeni. Međutim, bitno je upamtiti da siromaštvo nije determinističko i da pojedinci i dalje mogu održavati visoke etičke i moralne standarde unatoč svom socioekonomskom statusu. Važno je imati na umu da se svi siromašni ljudi ne ponašaju neetično, niti se svi bogati ljudi ponašaju etično.

Prvo značajno smanjenje deprivacije može se postići primjenom nove politike koja se odnosi na zdravstveno osiguranje, zatim povećanje stope završavanja srednjoškolskog obrazovanja i snižavanja troškova stanovanja gledajući širi krug grada. Doniranjem novca najboljim organizacijama koje se bore protiv uzroka ili posljedica siromaštva, svako od nas može učiniti mnogo da pomogne, uz relativno malu žrtvu. U vremenima koja dolaze, kada više ne bude globalnog siromaštva, ljudi će se osvrnuti na naše vrijeme i bit će zapanjeni moralnom paralizom onih koji su imali sredstva za pomoć.

Literatura

- Brucker, D. L.; Mitra, S.; Chaitoo, N.; Mauro, J. (2015) More likely to be poor whatever the measure: Working-age persons with disabilities in the United States, *Social Science Quarterly* 96(1), 273-296. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12098>.
- Buringh, P. (1977) Food production potential of the world, *World Development* 5(5-7), 477-485..
- Council on Community Pediatrics; Gitterman, B. A.; Flanagan, P. J.; Cotton, W. H.; Dilley, K. J.; Duffee, J. H.; Green, A. E.; Keane, V. A.; Krugman, S. D.; Linton, J. M.; McKelvey, C. D.; Nelson, J. L. (2016) Poverty and child health in the United States, *Pediatrics* 137(4), e20160339. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-0339>.
- Davis, Clare A. (2008) *Capacity development: Empowering people and institutions. Annual Report 2008*. United Nations Development Program, Geneva. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP-in-action-2008-en.pdf>.
- Evans, G. W.; Kim, P. (2013) Childhood poverty, chronic stress, self-regulation, and coping, *Child Development Perspectives* 7(1), 43-48. <https://doi.org/10.1111/cdep.12013>.
- FAO (2020) Access to food in 2020 Results of twenty national surveys using the Food Insecurity Experience Scale (FIES). <https://www.fao.org/3/cb5623en/cb5623en.pdf> (april 2024).
- FAO (2021) The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all. https://www.fao.org/3/cb4474en/online/cb4474en.html#chapter-5_1 (april 2024).
- Hartline-Grafton, H. (2017) *The Role of the Federal Child Nutrition Programs in Improving Health and Well-Being*, Food Research & Action Center, Washington, DC. <https://frac.org/wp-content/uploads/hunger-health-role-federal-child-nutrition-programs-improving-health-well-being.pdf> (april 2024).
- IRP (2020) How Is Poverty Measured?, *Institute for Research on Poverty*, 14. 7. 2020. <https://www.irp.wisc.edu/resources/how-is-poverty-measured/> (april 2024).

- Khullar, D.; Chokshi, D. A. (2018) Health, income, & poverty: Where we are & what could help, *Health Affairs Health Policy Brief*, 4. 10. 2018. DOI: 10.1377/hpb20180817.901935.
- Lötter, H. P. P. (Hennie) (2007) The moral challenge of poverty's impact on individuals, *Koers* 72(2), 261-282.
- Marx, I.; van den Bosch, K. (2008) *How Poverty Differs From Inequality, On Poverty Management in an Enlarged EU Context: Conventional and Alternative Approaches*, Centre for Social Policy, Antwerp.
- Mode, N. A.; Evans, M. K.; Zonderman, A. B. (2016) Race, neighborhood economic status, income inequality and mortality, *PLoS ONE* 11(5), e0154535. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0154535>.
- Ndeke, L. (2023) Breaking down the effects of poverty on ethics and morality, *LinkedIn*, 27. 2. 2023. <https://www.linkedin.com/pulse/breaking-down-effects-poverty-ethics-morality-lubingu-ndeke-lzica/> (april 2024).
- Norman, R. (2005) moral philosophy, history of, u: Honderich, T. (ur.) *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, 586-591.
- Ord', T. (2014) Global poverty and the demands of morality, u: J. Perry (ur.) *God, The Good, and Utilitarianism: Perspectives on Peter Singer*, CUP, Cambridge, 177-191. <https://www.fhi.ox.ac.uk/wp-content/uploads/Global-Poverty-and-the-Demands-of-Morality-1.pdf>
- Phelan, J. C.; Link, B. G.; Tehranifar, P. (2010) Social conditions as fundamental causes of health inequalities: Theory, evidence, and policy implications, *Journal of Health and Social Behavior* 51(Suppl 1), 28-40. <https://doi.org/10.1177/0022146510383498>.
- Sachs, J. D. (2005) *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*, Penguin Books.
- SESRIC (2015) *Measurement of Poverty in OIC Member Countries: Enhancing National Statistical Capacities*, The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries, Istanbul. https://sesricdiag.blob.core.windows.net/sesric-site-blob/imgs/news/1187_POVERTY_2015_FINAL_DGediting_ENG.pdf.
- Wagmiller R. L. Jr.; Adelman, R. M. (2009) *Childhood and intergenerational poverty: The long-term consequences of growing up poor*, National Center for Children in Poverty. <https://www.nccp.org/publication/childhood-and-intergenerational-poverty/>.
- WBG (2012) World Bank Sees Progress Against Extreme Poverty, But Flags Vulnerabilities, *World Bank Group*, 29. 2. 2012. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2012/02/29/world-bank-sees-progress-against-extreme-poverty-but-flags-vulnerabilities> (april 2024).
- World Bank, *Measuring Inequality*, Lecture 13, C4D2 Training. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/20f02031de132cc3d76b91b5ed8737d0-0050012017/related/lecture-13-1.pdf> (april 2024).

POVERTY AND NUTRITION FROM THE ASPECT OF MORALITY AND PRODUCTION POTENTIAL OF MODERN SOCIETY

Abstract: Poverty is related to the lack of food, which affects the malnutrition of the poor population. Malnutrition and poverty are mutually reinforcing, and ethical issues involve global decision-making about the need to ensure a fairer distribution of goods, and hence of the essential nutrients for all people on planet Earth.

The aim of the work is to show, based on existing data and information, the correlation between poverty and nutrition from the aspect of morality and the production potential of modern society.

Poverty can have a significant impact on people's ethics and morals. In contrast to a richer society, the poor emphasize survival in their daily priorities, which is often placed above ethical values. The effects of poverty are manifold, and food shortages can lead to a variety of health issues.

From the point of view of ethics, the consequences of the choice and distribution of food have a huge impact on: health and quality of life, exploitative production practices, inhumane treatment of animals and especially on the environment.

Poverty often undermines people's moral values, because despair often gives them an incentive to be immoral, so it is a particularly significant ethical issue, for which it is always necessary to identify concrete rational solutions.

Absolute and relative poverty are defined in terms of the social environment where it occurs and its size. Absolute poverty or destitution refers to the deprivation of basic human needs, which typically include food, water, sanitation, clothing, housing, healthcare, and education. Relative poverty is contextually defined as economic inequality in a place or a society where people live and is often present in developed societies. For both categories of poverty, there is a pronounced lack of daily intake of essential nutrients.

Lack of natural resources or overpopulation on planet Earth are not the causes of poverty and hunger. The results of assessments show that natural resources are much greater than the need for food. One third of the world has a considerable surplus of food and enjoys excessive spending of money on less important things such as fashion, while the other two thirds have a lack of nutrients, so diseases are often present, especially malnutrition and undernourishment. It is necessary to address the philosophical, social and economic perspectives of the ethical treatment of poverty and its impact on the nutrition and health of the population in a more comprehensive manner. This implies institutional solutions and a moral obligation to ensure the availability of healthy food and modern dietary practices for everyone, as well as the availability of sustainable employment and a healthy environment.

Keywords: poverty, nutrition, malnutrition, ethics, morality